

El circuit social de l'educació

Conferència en diverses localitats i escoles, entre 1975 i 1979

Presupòsits

La participació activa de l'educand en el procés educatiu

Aquest plantejament que presentem té un pressupòsit de caràcter pedagògic que convé explicitar: la importància de la participació activa de l'educand en el procés de la pròpia educació.

La investigació que presentem té un pressupòsit de caràcter pedagògic que convé explicitar: la importància de la participació activa de l'educand en el procés de la pròpia educació.

En la renovació pedagògica a escala mundial, que l'extensió de l'educació ha propiciat, la participació activa de l'escolar apareix com a denominador comú de tots els corrents pedagògics. Uns propugnen la integralitat, és a dir, el desenvolupament de les múltiples formes d'activitat de l'infant, intel·lectual, afectiva, artística, etc. D'altres posen l'accent en la progressiva capacitat de decisió de l'infant que tria individualment les seves tasques o decideix col·lectivament el projecte d'estudi; altres corrents sostenen la importància de l'activitat productiva; o la de la formació humanística personal, etc. Però, sigui com vulgui, apareix com a denominador comú la participació activa de l'educand; una participació efectiva, és a dir, una participació en què el poder decisor de l'educand progressi de manera que en acabar el seu pas pel sistema educatiu es pugui considerar com un ésser capaç de decidir sobre la seva vida, el seu treball, el seu futur...; una participació o progrés del poder decisor, que sigui en ella mateixa un mecanisme educatiu.

Aquesta investigació no només té aquest pressupòsit sinó que l'assumeix en la seva forma més radical, considerant que la participació i l'educació estan sempre en relació directa, i que no és educatiu cap tipus de límit extern per a la participació. Convé remarcar que ens referim exclusivament als límits de la participació com antieducatius, tot i considerar que l'educació comporta l'assumpció personal i col·lectiva no només dels béns sinó dels límits socials i personals; però aquesta assumpció és ella mateixa una manera de participació on no admetem límits vàlids educativament. Els únics límits de la participació que admetem com a vàlids, en tant que reals, són els límits interns de l'educand, el desenvolupament del qual és precisament un procés continu, ordenat biològicament i socialment, de superació d'aquests límits, procés que una pedagogia correcta ha de potenciar al màxim.

L'estructura de la participació en el sistema educatiu

La participació de l'educand en el seu procés educatiu ha de tenir la seva traducció organitzada en l'estructura del sistema educatiu dins del qual té lloc bona part del procés. És a dir, l'estructura del sistema educatiu ha de contemplar la participació com un dels elements o processos més importants. Una societat organitzada democràticament té les seves institucions polítiques, els partits, el parlament i altres, que garanteixen la participació democràtica en

el govern del país i, per tant, en l'orientació de la política educativa a través d'un ministeri com el d'educació.

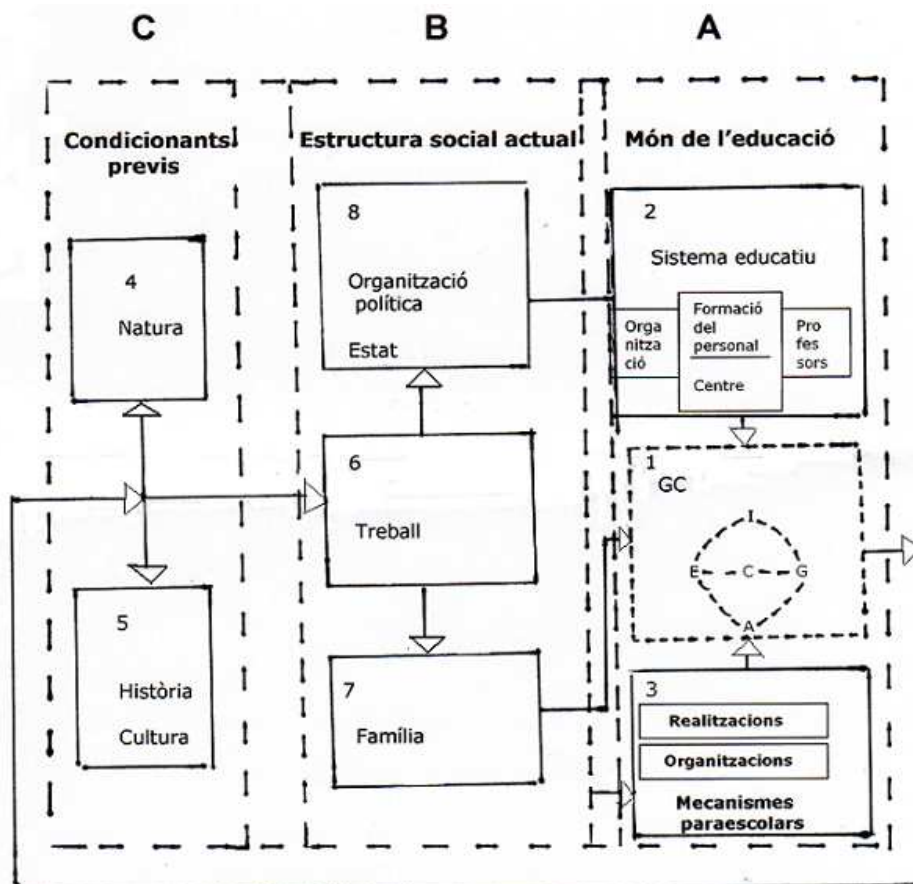
Aquest tipus de participació pot ser més o menys suficient, encara que mai no ho resulti del tot, en un altre tipus de serveis on la figura de l'usuari pot ser menys participativa. Però el servei educatiu, a causa de la seva mateixa condició, que afecta tan profundament la persona no només en allò que té en comú amb els altres usuaris sinó en el que té d'individual i en el que té de col·lectiu a nivells molt diferents, s'exigeix una via col·lateral i plural de participació directa dels sectors implicats, com recull actualment el text constitucional.

La participació de qui s'educa, com és obvi, haurà de ser representat durant un bon període de temps per la família o persones responsables, al costat de la participació dels sectors que representen el futur d'aquest mateix educand: el món local, el laboral, el cultural...

Aquest plantejament no només arrenca d'aquest pressupòsit sinó que també té com a objectiu prioritari esbossar els models d'estructura participativa en tots i cada un dels nivells del sistema educatiu.

La participació en el circuit social del sistema educatiu

Un tercer pressupòsit és el de la consideració del sistema educatiu inserit en el circuit social de l'educació¹.

¹ "Per una nova escola pública catalana". Barcelona: Rosa Sensat, 1976

En aquest circuit social hi contemplem objectivament tres grans realitats que es comuniquen per fluxos educatius:

- A) El món de l'educació
- B) L'estructura social actual
- C) Els condicionants previs de la societat

Dins del **món de l'educació** contemplem els nuclis següents:

1. El **grup classe** on l'ensenyant (E), ja sigui parvulista, mestre, professor de matèria o educador especialitzat, atén un grup d'alumnes (GA), organitza un ambient (A) que afavoreix la comunicació (C) de tal manera que la instrucció (I) de l'alumne és realment un procés positiu en l'educació individual i col·lectiva.

Aquest grup classe rep les influències directes del sistema escolar, dels mecanismes paraescolars i de les famílies dels alumnes, i alhora el treball educatiu que allí s'hi fa revertirà en el futur món adult i en els condicionants de la societat.

Però, a més, aquest grup classe està subjecte a la influència ambiental del món adult i dels condicionants socials que l'envolten, cosa que l'ensenyant ha d'aprofitar en cada cas de manera positiva per educar els infants. Difícilment es podrà fer aquest aprofitament si l'ensenyant no té possibilitat de participar en la programació de la seva pròpia classe i d'aprofitar l'aportació, és a dir, la participació que fan els alumnes del propi ambient.

2. Sobre les tasques del grup classe pesa positivament o negativament l'organització del **sistema educatiu**.

Dins del sistema educatiu s'ha de contemplar l'aparell organitzatiu -ministeri d'educació, conselleria, i altres- com a òrgan rector que planifica, programa, inspecciona, homologa, totes les activitats educatives que es faran dins el grup classe. A més, d'una manera concreta ha format el personal docent, el mestre, en les seves **escoles normals** i en diferents processos de formació del professorat.

El grup classe s'emmarca en uns **centres escolars** que es regeixen per normes i estatuts emanats del ministeri.

A cada país i circumstància històrica, a més, el **professorat** té, com a tal, les seves possibilitats de participació en l'organització del sistema educatiu, de vegades escarrassides, de vegades importants.

En general el sistema educatiu depèn de l'organització política i del tipus d'Estat propi de cada país, que a través del ministeri organitza directament (iniciativa estatal) o indirectament (iniciativa privada) tot el sistema educatiu.

El sistema educatiu vigent condiona de múltiples maneres les tasques educatives concretes a cada grup classe, i és per això que l'estudi de les diferents formes i nivells de participació en l'organització d'aquest sistema, es

considera objecte d'aquest plantejament. Participació contemplada fins i tot en les planificacions més centralistes i burocratitzades a partir de juntes locals, consells, i d'altres, més o menys operants. L'objectiu d'aquest treball és precisament sistematitzar la participació per tal de fer-la el més operativa possible.

3. Existeixen, a més, diferents **mecanismes paraescolars** que influeixen o poden influir, en les activitats del grup classe. És el cas de les realitzacions dedicades a nens i joves que hi ha en una societat: publicacions infantils, periòdiques o no, programes de ràdio o televisió, festes, concursos, i altres. És el cas també de les organitzacions que se'ls assigna: escoltisme, catequesi, corals, seccions infantils i juvenils associacions de diversos tipus, etc.

Cada país té la seva varietat, pobresa o riquesa d'aquests mecanismes que poden dependre més o menys de l'Estat, a partir del ministeri de cultura o similar, de grups polítics o ideològics com l'església, de la família com és el cas de centres d'oci, de l'organització comercial com serien les publicacions de còmics, i d'altres. És per causa d'aquesta diversitat que en general aquests mecanismes els fem dependre del món adult, tot i que en cada cas la dependència pot ser més o menys directa d'una de les tres caselles que considerem dins d'aquest món adult.

En els mecanismes paraescolars també s'hauria de contemplar la participació dels sectors afectats com a tals, encara que d'una manera diferent de com es contempla en el sistema escolar. En aquest plantejament tindrem en compte aquests mecanismes només en allò en què puguin afectar la participació en el sistema escolar.

4. El grup classe en el seu programa d'activitats és sensible als **condicionants previs** de la societat en la qual es troba immers. En les concepcions de la pedagogia activa és tradicional la dedicació a l'estudi directe de la **natura**. L'estudi de flors i ocells es pot considerar com un residu, no analitzat críticament, de la vella escolàstica, i no l'estudi de l'autèntica natura com a condicionant de la societat: recursos naturals, situació geogràfica, equilibri ecològic, degradació, i altres. Aquesta nova manera d'entendre la natura a l'escola la fa inseparable de l'estudi de l'acció de l'home, és a dir, de l'estudi de la història.

5. L'estudi de la **història**, de l'acció acumulada de l'home que condiona la vida en la societat actual, és quelcom que interessa l'infant i el jove en totes les seves facetes; no només els fets antics, documents, monuments... sinó tot allò que d'ells és viu en la nostra manera de viure actual: llengua, cultura, costums, etc.

La interrelació entre natura i història, és a dir, els condicionaments, possibilitats i limitacions que suporta, i l'adaptació, l'aprofitament i la transformació radical o parcial que ha fet l'home individualment o col·lectiva a través dels temps, és quelcom que exerceix la seva influència informal en la vida de l'educand

immers en un medi determinat, influència que a classe cal que sigui acollida de manera formal i conscienciada.

La possibilitat d'aquest tipus de participació del medi en l'acció educativa s'ha de vincular a través de la possibilitat que els ensenyants d'una unitat social concreta, definida per unes coordenades naturals i històriques, culturals, econòmiques, lingüístiques, puguin conèixer-les i tenir-les com a matèria de treball educatiu a la classe.

Aquesta unitat social, aquesta comarca educativa, no uniformada ni tancada, atès que en ella sempre hi ha varietat de carrers, barris, pobles, i que ella mateixa forma part d'unitats superiors, és la unitat que es tracta de definir en aquest plantejament pel que fa a organització, partint de la premissa que és una realitat que a classe actua ja pedagògicament.

Es tracta d'una realitat que actua, com hem dit, per immersió i a través del filtratge de l'estructura social actual, que en certa manera depèn també dels condicionants previs, i que amb les seves formes de vida, treball, oci, expectatives, institucions i organització actuals, influeix de manera diferent en l'educació.

6. Dins de l'**estructura social actual** considerem com a actualització de la interrelació natura història el conjunt de formes de vida humana presidit pel **treball**. Utilitzem aquí aquest terme en el sentit estricte d'acció transformadora i productiva de l'home, en el sentit més ampli de relacions de producció. És a dir, una possibilitat més gran o més petita de l'home de conèixer, dirigir i gaudir de la realització i del producte del seu treball, i en el sentit encara més ampli del lleure, la cultura, els costums, els mitjans de comunicació social, les expectatives actuals, que d'una manera o altra es relacionen amb, o depenen del treball.

Tot aquest conjunt és quelcom que influeix molt en l'educació de l'infant i del jove, en principi de manera no intencional. És ben admesa la influència que infants i joves reben de les expectatives professionals ambientals, de les modes, de la publicitat, dels diferents mitjans de comunicació, i altres. I encara que actualment les lleis d'educació dels diferents països fan referència, en la majoria de casos, a la formació professional, personal i política com a objectiu del sistema educatiu, en l'organització d'aquest sistema rarament contemplem la participació directa de les institucions i organitzacions laborals i culturals.

7.- L'educand, no obstant, rep aquesta influència de l'estructura social actual d'una manera doble, intencional i no intencional, a través de la petita societat adulta que li és més propera en general: **la família**.

La família ofereix al nen un primer punt de recolzament en el món, a través de la seva constitució personal, del seu nivell sociocultural, relacionat en gran manera amb el món del treball, en tots els sentits del terme. El record de la vida dels besavis al camp, a la fàbrica o al comerç, les professions actuals de pare i mare, més o menys dures o liberals, productives o no, volgudes o suportades, els costums que s'hi relacionen, la cultura, les creences, opcions i ideologies,

més o menys definides i viscudes conscientment o inconscientment, contradictòriament o integradament, influeixen de manera directa en el nen per les vies intencional i no intencional, i arriben al grup classe, on dibuixen un conjunt de relacions dins el grup de nens i entre el grup de nens i el mestre, que aquest mestre ha de poder integrar en l'activitat del grup classe d'una manera conscient i amb la participació efectiva dels pares. En l'adolescència són típiques les reaccions de tipus diferent davant l'herència familiar, mentre que la joventut es caracteritza per les reaccions a l'herència social, viscuda també sovint en conflictes amb l'herència familiar.

Aquesta no és l'única participació dels pares que tenim en compte en aquest plantejament. Per damunt del nivell de *pare de tal nen* que fa referència a l'educació personal, hi ha el nivell de *pare de tal grup classe* que fa referència a l'educació de grup, i per damunt d'aquest hi ha el de *pare de tal centre* amb la participació institucional. Més enllà trobaríem l'actuació del *pare ciutadà* amb una visió de l'educació dins de la societat, visió que els grups ideològics i partits polítics emmarquen dins d'un programa polític, ideològic -cosmovisió, creença- més ampli, i que dona una resposta a tota la vida humana.

8.- Arribem així a l'última casella del circuit: la traducció institucionalitzada i sobre la base macrosocial de la casella 6, és a dir, la de l'**organització política**, que va del nivell local més proper fins al més remot de l'estat i els seus poders. Des que l'ensenyament ha estat concebut com a obligatori, la participació de l'estat en la seva organització ha estat determinant, tot i que les formes d'aquesta determinació hagin estat més o menys centralitzades, burocratitzades o participatives en els diferents països.

L'objectiu d'aquest plantejament és trobar les coordenades d'uns models d'organització que permetin la varietat i l'efectivitat més grans de la participació en pro de l'educació.

Convé acabar la descripció d'aquest circuit del qual ens hem referit ja a totes les caselles, fluxos determinats i ambients d'immersió en què es troba la tasca educativa del grup classe, amb la referència més matisada al flux de sortida d'aquest grup classe vers la societat.

Es tracta d'aconseguir en l'educand una visió objectiva de la societat on viu i, per tant, amb un coneixement científic i crític, però també amb un coneixement afectiu i creatiu.

Es tracta d'aconseguir l'autodomini total de l'educand a través de l'educació progressiva de la seva llibertat, en la qual hi ha implícita la seva màxima capacitació personal, el seu sentit de l'esforç i del risc, de la solidaritat i del seu compromís personal en l'aportació a la continuïtat i al canvi socials.

Acabem com hem començat, destacant la progressiva participació de l'alumne en aquest procés educatiu com la seva pedra de toc pedagògica, que voldríem veure traduïda en termes de política de participació organitzativa.